

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди
Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1969 ч.

ЯНВАРЬ

4

СУББОТА

№ 3 (7849)

Өртөө 2 көп.

Чүнү кылырын шиитпирлээн

Тес-Хем районунуң комму-
нистери СЭКП ТК-ның О-
ктябрь Пленумунуа шиитпи-
рлер-биле таныжып, ону уугу
чөпсүнүшкү-биле хулаа ап,
кылыр чаа чүүлдерни хулаа-
ларына дугуржуу турар.
СЭКП Топ Комитетиниң, пар-
тияның Тыва Обкомунуң бол-
гаш райкомунуң октябрь —
(1968 чыл) Пленумунуң та-
лазы-биле шиитпирни барык-

ла шунту аге организациалар
таныжып дооскан.
Индиг хулаа чокта чаа
совхозка болган. Адаа Берт-
даг салырының төвүнле, ав-
томатерскаяны, ортума
школаның коммунистери олу-
рткан. Октябрь Пленумунуң
шиитпирлери, алдаа хамаа-
рыштыр совхозтун коммуни-
стериниң сорулгаларының ду-
гайында илеткеди партком

секретари Э. Чооду кылган.
Санаа берген коммунисттер
совхозтун хожуула турары
шындыг шүгүмчүлөп, ам кы-
лып чорудар ажылдары сүмө-
лөшкөн. Сугаттың черлерин
ажылдаар, эртер сугатарыла
системаларын чаартыр, суга-
тыч бираганын тургузар,
чинге-тарак, лога тарыларын
катан практикалар, тарыла-
нын хей кезин чайгы, күскү
адыстарга чорудар, арыякта
уугу хемчеглерин азыр деп
шиитпир хулаа алынган.
СЭКП ТК-ның Политбиро-
вунуң даштык политиказын
коммунисттер бүрүнү-биле де-
кип чөпсүнгөн.

„Юбилейиниң“ хөй шою

НОВОКУЗНЕЦ. (СЭТА-ның
корреспондентизи Ю. Хромов
дамчыткан). Телевизторниң
кучу-шылдары хуусаа бо-
тимаа шингээди алыры
дээш бүгү-эвиле чарыжының
эзелечилери — Барыш-Си-
бириниң металлургия беш
чылдың үшкү чылын чедир-
киниң дооскан. Улуг эзилди-
ринчи Василий Сиробаттын,
Николай Липченоннуң, Алек-
сей Нечайның болгаш Ва-
сий Самириниң бригада-
лары 2 дугаар домнага 1 ми-
лион 355 муң тонна шойну
эзилдирген. Суугунук телеви-
зторниң кучу-шылдының
бээр шондан ол 200 муң
тонна ажык болган.

Эзилдиркилер суугулар-
ның өштерин ийи шак бол-
гаш-ла ажыдып, эзилдирген
металл хымштарже саагай-
лы турар. Хонук дургунда
эзилдирки кылырынчы саа-
он ийи. Он үениң дургунда
чурттуң рон еске чангыс-даа
агрегады ынча хей металл
эзилдирбей турар. Домна-
ларның телевидилчилер-биле
кады кылган шөлөдөш бо-
дуну ажыктын бүзүредип
көргүскөн. Олар бир эзилди-
риг суугузуң ийи өштүг кы-
лып алган.

Инженер П. Ашпинниң
уурткан бригадазы металл-
лургияны чедиркиниң баш-
лурунга чугула олдугу бол-
ган. Ол бригада домнага күш-
ажыды эртем өзүгээр органи-
зацияларны комплекстиг
планым телевидил, ажыл-
лакта нестерген.

Домнажылар эзилдирки кыл-
ган санында-ла боттарының
мергежилни улам улгаттырып
келген. Барыш-Сибириниң
суурлук металлургия, ол за-
водтун баштайгы суугузуң
ажылгага шингээди алган.
улуг эзилдирки Василий
Сиробат ажалдыларының му-
рнаны аргаларын өөренириниң
школазын бир ай удуруп кел-
ген. Ол-бо бригадага ээлеш-
тир амылдап турган.

Түңнели мындагы: суугу хо-
нуң бүрүл-ле нормазында
550 тонна хей металлды берип
турар. Өөрүнчү он еске түң-
нелдер база бар. Домнажылар
бир тонна шой эзилдиргеш-
ле 20 килограмм — чылда 20
шешон консту маинап ап ту-
рар. Тонна металлды бот-
үнези чингиз. Бирги черга-
ны шонун эзилдирери 16 хуу
көвүдүс.

Совет эрге-чарыжының 50
чыл юнга алдар кылдыр
«Юбилейни» деп аадаң 2 ду-
гаар домнаның ажалдар кучу-
шылды телевидилчилер-
чинден ашкан. Чедип алдын-
ган түңнел ындыны хемчөл-
он эвес деп, эзилдиргеш мас-
терлери база бузурелдиг. Кел-
ген чыл металлургияга чаа,
улам улуг сорулгаларны күү-
сөдери дээш демиселдиң чылы
болган.

М. ХАЗБУЛАНОВ,
республиканың көдө ажыл-
агый министриниң
оралакчызы.

Тиг чок хоолой бүдүрүлгези

ДНЕПРОПЕТРОВСК, декабрь
31. (СЭТА-ның хөрр). Карл
Либкнехт аттыг заводта хоо-
лай бүдүрүп күчүлүг ста-
нык технология зериглериниң
ажылдарын шенеп агаалган.
Бөгүн налге өйгөн, тиг чок
баштайгы кал хоолойны бү-
дүрүп түзүргөн.

База бир ынды агрегатты
ажылдаа кииреринге бе-
леткен турар. Оларны
ийлдириш аны-лума Веи-
грияны машина бүдүрүп иш-
чилери «Кызыл Чепель» за-
водка кылган.

Чехтин бедик, чырык кор-
пуз 24 гектардан дегем
шөдө чаптыла берген. Ылаа
чүс-чүс нарын машиналар би-
ле механизмиер бир километр
ажыр шуутуру чыскаалып-
кан.

Карл Либкнехт аттыг за-
водтун ол чаа дегин ажылда-
га киирерге, кан хоолойлар
бүдүрүп бүдүн чартык катан
көвүдүс.

ШҮГҮМЧҮЛӨЛДИ КИЧЭЭНГЕЙЛИГ КӨӨР

Бистиг чурттууска коммунизм тургузушкунуң калбак
фронтуга чорудуп турар амы үсө шүгүмчүлөдиг болган
бот-шүгүмчүлөдиг ужу-дузааң калжыгындан артык
улаадыр дээрин СЭКП-ниң XXIII съездиниң шиитпир-
леринде онзаан шыйган. Шылап-ла чептестерге хамаа-
рышкан ажык, шыны, партияны шүгүмчүлө болгаш бот-
шүгүмчүлө бистиг партияныстың кошкан эвес, харын
оң күштүн көргүзери-биле кады, кижилерни кижиле-
риниң, ажыл-херекти экижидериниң шылаттырган аргазы
болуп келген болгаш болуп артар-даа.

Партияның чидиг болгаш күштүг чөпсө шүгүмчүлөдиг
болгаш бот-шүгүмчүлөдиг кайда-ла партияны принцип-
биле көрүп, бүгү хемчөөл-биле деткинишкан, оң иш-биле
чогур хемчеглериниң ап турар болдур, ында оң дээштик
салдары уугу дээрин амырдык болу-ла бадаткан турар.
Ол дугайың дарааында ийи чикестен көрүп болур.

Ажылда бар чептестерге хамаарыштыр коммунисттерниң
шүгүмчүлөдиг саяалдарычы кичээлге салбайн келгенде,
тус-тус бригадаларда парторганизациаларга уаурулганы
кошканмы, материалдык байлактары бүдүрүп турар ки-
жилер-биле политкэмпизациалыг ажылды сузарткапы
дээш база совхоз бүдүрүлгезинге тодаргай уаурулганы
хандырбанындан көдө ажыл-агый продуктуларын салары-
ның планын оонагаларының чедир күсестетиниң бар-
гында холааштыр Бин-Хемниң «Өк» совхозта парткомунуң
бүрөөн оң секретары эш И. Смирновту 1967 чылда
парторганизацияның өчтө-сонгудалыг хураалына комму-
нистер шыгым шүгүмчүлөдиг турган.

Совхозтун парткому, дирекциясы, ажылчын комитеди,
көдө Совет коммунисттериниң ол шүгүмчүлөдиг саяалдар-
ындан чогур түңнел үндүрүшкан, оларны боттадырары-
ның практиктиг хемчеглерин ажылдап кылгаш, боттук
күсестерин хандырар шыдаанының ачымында совхозта
байдал көсүзү-биле экижөөн. Совхоз эртен чымын күрү-
гө эш, сүт, дук салдырың чыл планын ай бурунгаар ажыр
күсестер, СЭКП райкомунуң, райкүсөөккүнүң шалчир
Кызыл түгүн чаалап алган.

Кызылдың амырдык хандырарга комбинатында партбю-
роунуң ажылдыг тургулаан чептестерге хамаарыштыр,
кылыгың өчтүтүп үсө партия хураалыңга чангыс-даа
кижи хулаа албаан, хурааларың кончуг ховар чымды-
рып келген, ажылчылар ортуңуна политиктиг база ор-
ганизас-массалыг хемчеглерин чамыс дечиле тургусканы
бүдүрүлгө парторганизацияның уаурулгачу ролю көзү-
бейи турары дээш, 1967 чылгы өчтүтүп хураалга комму-
нистер чидиг шүгүмчүлөдиг кылган турган.

Ол парторганизацияның чогур (секретари эш И. Ло-
рошенко) коммунисттерниң боттук шүгүмчүлөдиг кичээл-
гейлиг өөренип көргөш, оларны боттадырарыңче улаандыр
эвээш эвес чугула хемчеглериниң ап чоруткан. Бо чымы ол
парторганизацияның ажыл-чорудугаында эвээш экижеле
чедип алдыган, оң хураалыңды бүдүрүлгөдиг дөрт му-
накчыны немейип кирген.

Бир эвес парторганизациялар, ажыл-агыйлар уаурулгачу-
лары шүгүмчүлөдиг шын үнелээр болза, оң дээштик са-
дары уугу болур дээрин үстүнде ийи чикестен тодаргай-
дыр. Ындыг болза-даа адаандан өрү шүгүмчүлөдиг херекке
албас ийикке харын-ла чүрү-базаны чылдактар тыртып,
дуй пазар хоннор бистиг ийи-чангыс уаурулгачу ажылды-
чыларынык ам-даа бар.

Бин-Хемде «Шыныг» совхозтун директору эш Метюков-
тун ажил-чорудугаында, аажы-чапчыла чептестерниң ду-
гайын коммунисттер хой уаа шүгүмчүлөдиг, эртинин алыр
таалаы-биле аада эш хуузуңуң сүмөин киирп келген тур-
бүс, ол оон түңнел кылбаан. Эш Метюков ажыл-агый ай-
тырдыларын коллектив-биле, мында партия, хой-ниги ор-
ганизациялар-биле сүмөжени шийтирлээриниң орунуга, бү-
гү чүвени чаксаан команданы, чатыргазында турар ажил-
дакчыларын хоме таварып сүрдирер, дужаар шын эвес ар-
ганы колдадып келген. Чүгө 1968 чылдагы 9 айлар ду-
ругунда бешин 48 ажилчын административия шүгүм-
чүлөдиг хемчегте олашканмы, а олаа үениң шийтпелде деп болу-
руз? Уаурулгачу Метюковтун шүгүмчүлөдиг ролю, коллек-
тивни күчүңе дайыма чорук совхоз бүдүрүлгезинге кан-
тап-даа ийи салдар чедирбанын билидирген.

Ажыл-херекти бот-шүгүмчүлөдиг бот-биле көргөш, шүгүм-
чүлөдиг саяалдарын херекке албас чорук Бай-Тайгада «Су-
нак» совхозтун директору эш Хирбодов, Кызылда «Су-
нак» совхозтун директору эш Юртаевте, Таңдыда «Комму-
низмниң херек» колхозтун даргазы эш Билиндине база бар.
Ылаңгыла малчыларже кичээлге салбайн келген дээш эш Юртаевти 1967 чылда партияның өчтүтүп ху-
раалыга коммунисттер шыгым шүгүмчүлөдиг турган. Чок-
та чаа болуп эртен өчтүтүп хураалга коммунисттер Оюн Се-
дик-оол санаа берген, эш Юртаев дужууштың, кургак а-
аашкылар кылдыр, шүгүмчүлөдиг кызыр бак чандың ам-даа
чидирбөөн дээрин база катан чиди-биле шүгүмчүлөдиг.

Ажыл-херекте, тус-тус кижилерниң ажыл-чорудугаында,
аажы-чапчыла чептестерге хамаарыштыр чидиг, партияны
шүгүмчүлөдиг, маалым адаандан өрү шүгүмчүлөдиг бүгү
хемчөөл-биле деткиң калбарыларын оң дээштик салдарын
улааттарылар бистиг бурунгаар шийчээшкениниң эрге-
ажыктары шыгым негеп турар. Мынчангаш кымын-даа
албан-дужаалын, арын-пүрүп барымдаалаан, ажык, дим
болган чөптүг шүгүмчүлөдиг каа-да боогдал чок кал-
барган, кижилериниң уугу күштүг болган турар дээш, хоо-
рой, көдөниң парторганизациялары бүгү чүүлдерин кылыш
болурлар.

Партияны принциппадыг шүгүмчүлөдиг көз негелдээш
— шын шүгүмчүлөдиг бургуу күчүнөйг чок артпаан, оон
дээштик салдары, мобилизация күштүг мылаң-ла чедип ал-
дыган турарын хандырар чугула. Кайы-бир уаурулгачу
аам харымсаалдыг ажилдакчыны хулаа-сугаага кым-бир
кижи чөптү-биле шүгүмчүлөдиг турда-ла, ол кижин шүгүм-
чүлөдиг шүүт уураалында-ла, хураа соолуңда мылаң-ла бир
нымыс-биле тайкылар берип, чаагы тыртып каар чорук баа-
ла чогумчалык эвес. Шын шүгүмчүлөдиг уаурулгачу ийикке
адаандан өрү шүгүмчүлөдиг кымын кылдыр, мынчангаш болуп
шүгүмчүлөдиг олдунан тайкыларын орадылар хонн амы
үениң негелдээш калчап-даа чүдөлөшкө болгаш ший-
гымын-биле бургуу шыгыгын турар ужураут.

Каа-Хемден медээлер

АЙТЫРЫГ, ХАРЫЫ КЕЖЭЭЗИ

«Вьетнам бистиг хүннери-
нисте» деп айтырыг, харын
кежээт районунуң Культура
бажыныга болуп эртен. Ке-
жээниң киржикчилери сонур-
гааны хөй айтырыгларын сал-
ганнар. Аңаа эштер Попков,
Дмитриев, Маспых-оол болгаш
Одонов олар чедиргир харын-
лары бергеннер.

Чоокта чаа бойдус кам-
галының район нийтиделениң
президиумунуң хуралы болган.
Хураалга нийтиделениң дарга-
зы эш Дмитриев 1968 чылда
чурттакчылыг черлерин по-
гаанчыдарының болгаш бойдус
камгалалының талазы-биле
кылдыган амылдың дугайы-
нда дичкаткан. Ол хураалга
нийтиделениң 1969 чылда чо-
рудар ажылының планын көр-
гөн.

СУББОТА БҮРҮЗҮ— ӨӨРЕДИЛГЕ ХҮНҮ

Неделяның суббота хүнүн
«Кызыл түк» колхозтун баш-
таар чери өөредилге хүнү кыл-

дыр чурумчуткан. Кичээлдер
эжелээр мурунда колхозчу-
ларның неделяда канчаар
ажылдап эртенениң дуга-
йында бригадирлер кыска дич-
надыгы кылыр. Дарааында
оларга колхозчулар немелдене-
лаа кылдылаар.

Колхоз даргазы эш Заппин
бир шак иштинде хамааты
камгалалын, мында партия ор-
ганизациязының секретары эш
Якименко дарааында шакта
политөөредилгени эртерип ту-
рарлар.

Түңнелинде Культура ба-
жыныга чүгө механизатор-
лар чыдып калыр. Оларны аг-
роном эш Стародумов болгаш
инженер-механик эш Костров
хамаарышкан тускай эртемге
билиг белидериниң программа-
зы баугаар башкылап турар.
Аңаа мычалдыр 6—7 шак
улаштыр өөренип, колхозчу
«студентилер» ажылдап хүн-
ээниң-биле бир дөмөй түрүп-
кан, мычалза-даа билиг-биле
чөпсөлөгөн тарап танар-
лар.

П. ПОПОВ.

Көдээге кышкы өөредилге

Көдээ ажыл-агыйның кадр-
ларын белекээрине болгаш
оларны мергежилни белиде-
ринге чогур кичээлгейини са-
лыры эргежок чугулазын
партияның област комитети-
ниң IV пленумунуң доктаа-
лында айтыкан. Мынчангаш
эртемниң чедиркиниң болгаш
мурунчык дурдуганын
бүдүрүлгө ажылдаарла, эконо-
миктиг быраларың хөдө-
ишчилерге кирерде, үзүктөл-
чөк чаартынып турар техни-
каны белик бүдүрүлгөдиг
ажылдаарла, көдөниң ажил-
чиликтери доктаамал өөренип,
бодунуң мергежилни белиде-
рер.

Өөредилгениң эң-не чедир-
гир болгаш үрө-түңнелиг хе-
рир болза, механизаторлар-
ның болгаш хову ажилды-
ларын мергежилни белиде-
рер талазы-биле курстар болур
дээрин практика көргүскөн.
Мынчангаш чамык совхоз-
тарның болгаш колхозтарын
уаурулгачулар көдээ ажыл-
агыйның ажил-ипчилериниң

техниктиг үчилдешениң
«Тилелге» совхозта салбы-
рында кичээлдер организа-
сты эртерип турар. Мында 30
хире кижин өөренип турар.

Бистиг амык кыстарымыс-
ты механизатор кадрлар кыл-
дыр белекээр чугула ужу-
дулаадыр. Дегем мергежилниң
тракторист, доктаачы болгаш
механизатор кыстарымын
өөредилгениң дугайында
хөдөжөөн-механизаторларны
Алтай крайга болуп эртен
салауна хөй чүүлдерни чугаа-
лаан. Бистиг республикада
Балгазының профтехучили-
шенинде 30 кижин саныг кыс-
тар болуп өөренип турар. Ам
Кызылдың профтехучилише-
ниге кыстар болуп органи-
зациялап турар. Колхозтарын
болгаш совхозтарын комсо-
мол организациалары бо чу-
гула ажылга дузаалар херек.
Бар курлавырларын бүрүтү-
биле ажылдаар дээш, кыстар-
ны механизаторлар кылдыр
өөрөдирин шуут-ла ажыл-

агыйларның боттарына ор-
ганизастары эргежок чугула.
Чамык тарыла кампаниязын
чыл болгаш ылангыч ажаал
алышкының үенинде Таңды
районунуң ажыл-агыйларына
хөй механизаторлар челин-
пейи турары билидиргир бол-
гай. Мынчангаш кыстары
механизаторлар кылдыр өөре-
ди республиканың колхоз-
тарында база совхозтарында
механизатор кадрларын чөт-
көөрине уугу илг болур.

Ол ажылы чүгө профтех-
училишениң ажилдакчылары
эвес, харын ажыл-агыйлар-
ның, көдээ ажыл-агыйның
бүдүрүлгө эргелдериниң уу-
рулгачулар, тускай эртемни-
лери, партия, профбилде, со-
вет болгаш комсомол органи-
заци кылдыр ужураут.

Кадрларын өөредилгезин,
механизаторларын болгаш
өскө-даа ажилдакчыларын
мергежилни белидерин чамык
уаурулгачулар шын эвес кө-
рүп, оон канын-даа анык-
биле чалааларын орадылап
турар. Ажил-агыйларга өөре-
дилге эжелээр уаурулгачу-
ларын бээр ай ажык үе эр-
кен, мычалза-даа «Барык»,
«Шеклер», «Элзее», «Рос-
сия» болгаш «Чыраа-Бакы»
совхозтар өөредилгени чүгө
чаа организастаар деп турар.

Механизаторларның, мал-
чыларның болгаш чөп ажил-
дакчыларын мергежилни бели-
дериниң чугулазын Өвүр,
Тес-Хем болгаш Эран район-
дарың ажыл-агыйларында
ам-даа чедир билбей, бөлүм-
нер болгаш курстар органи-
зацияларын бау барымдаалап

Б. ДОЮНДУП.

Эрткен чылды түңнөп тура...

Көдээ ажыл-агыйның, оон иштике мал
ажылын улам ыңай хожугура талазы-
биле партиянык болгаш чааыктың хүн бүрү
ап чорудуп турар хемчеглериниң амы-
дырдала чедиркиниң боттадылганын
тодаргай херечиниң бистиг «Сут-Хал» сов-
хозтун кичээлден көрүп болур. Совхоз-
тун ажил-ипчилери алган социалисттик
хулааларын чедиркиниң күсестип, кү-
рүңгө мал ажалының эки тыптарыг
продуктуларын берип келген.

Совхоз 1968 чылда күрүңгө эш салары-
ның планын 103, дүктүн 100, таранын
170 хуу күсестен. Чыл келген турум-на
бүдүрүлгөдиг мурунчалары өзүп турар.
Ак-Даш сут-баран фермазының санын-
чылар Ондар Конок, Доппа Сереш олар
боттарыга быжыгалаан саар иштериниң
бирозондун-не 1800—2000 литр сүтү саап
алганнар. Совхозтун малчыларындан 47
кижи 100-тен 127 баш чедир шээр мал
тодун камгалап алган. Маңаа Ишкын
салбырың өмкү бригадалары (бригадир
Ондар Комбуи-оол), Соорнуң хойжу бри-
гадазы (бригадир Тууш Сапдай-оол),
Оргу-Шоаду хойжу бригадалары (бри-
гадир Монгуш Оттуу) хамааржыр.

Совхозтун дирекциясы, партия комитети
ди мал ажалында амылдап турар ки-
жилерин амырдык байдалыңче чугула ки-
чээлгейин салып, 1968 ажыл-агый чымын-
да бирозондун-не ийи аал ишти чурттаар
5, бир аал ишти чурттаар 10 бажыны,
бир аял-сарты ажалдаага киирген бол-
гаш малчыларга 100 тонна ажык та-
рааны саткан. 76 баш хураалыңы натура

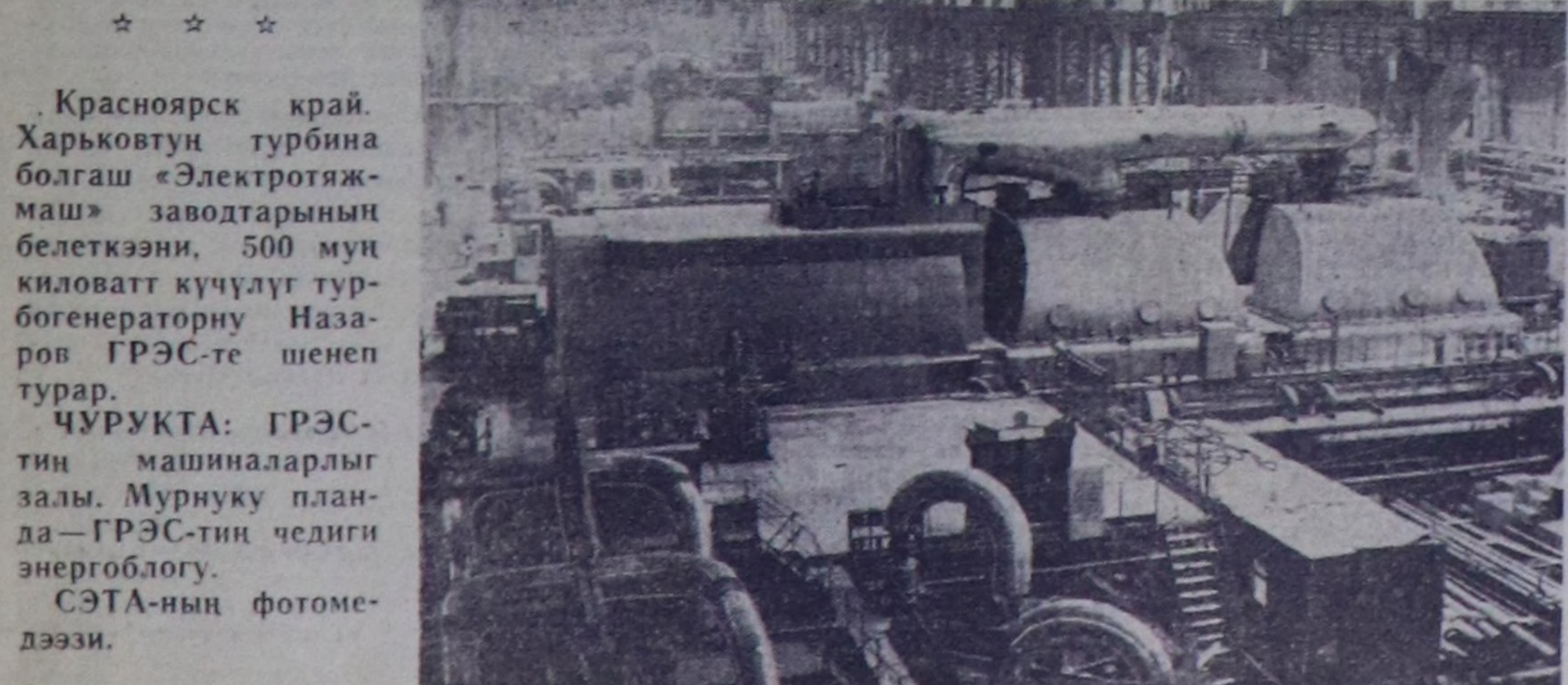
биле шапталга берген, беш кижиге Мос-
ква—Ленинград баар халас путёвканы ты-
мыскан.

Бүгү бар чедиркиниң-биле чергелеш-
тир чептестерни айтпайн барып болбас.
Малдың тарып боозадылаан, сула эдер-
жилгезиң чөтпөс организастаанындан
мийимтис боа маалдан 2266, хойтан —
2229, өшкүдөн — 482, чыгындан — 127 баш
мал кызыркан. Моңу чымындан маалын
баш санын өстүрериниң планын күсестет-
тинмээн. Чыл түңнел-биле алырга, чам-
дык малчылар санындалады бооп турар.
Чылаа, Алдан Маал Чалал 5 иштет, хойжу
кадрлар Монгуш Чалал 5 иштет, хойжу
Ондар Лече—45 иртти. Бора-Тайгада До-
гак Чалдыккан — 18 уугу хойну илаа-
бүрү чылдаганындан карожага таварыш-
тырган.

Чаа 1969 чылда кыштагалашкыны чедир-
киниң эртерипиле, бүгү маалды
баш санын ам турарында көвүдөдир, амы-
к болгаш өскө-даа чылдаганындан мал
хоратпас сорулга-биле совхозтун дирек-
циясы ажыл-агыйның малын бүрүтү-биле
тус-тус көзүн чарган. Маңаа хамаарыш-
тыр бүгү маалды үчтө-өчтөдүн экижидер
сорулга салдырган.

Иштетиниң маалың баш санын өстү-
реринге, продуктулауу белидеринге оон
чөм суурун экижидер чугула. Моңу бар-
ымдаалааш, совхоз 1969 чылда уугу-даа,
бичиң-даа мал калжааларын немей тула-
ры көргөн.

О. МАСПЫН-ООЛ.

Красноярск край.
Харьковтун турбина
болгаш «Электротяж-
маш» заводтарының
белекээни, 500 муң
киловатт күчүлүг тур-
богенаторну Назаров
ГРЭС-те шенеп
турар.
ЧУРУКТА: ГРЭС-
тин машиналарлыг
залы. Мурунку план-
да—ГРЭС-тин чедиги
энергоблогу.
СЭТА-ның фотоме-
дээзи.

ШКОЛА БОЛГАН

СЭКП Каа-Хем району анык коммунисттерин хуралы: «Коммунисттер — биздин ат» деп айтырылган

Совет күрөшүнүн болгон коммунисттеринин үндөмдүгү Б. И. Лениндин төртүнчү хуунунда баш чүгүсү болуп калган. Алардын социалисттик жарышка киргизилген, райондун колхозчулар, совхозчулар болгон бугурууга чейинки аялдамалар туралар. Бугурууга хай-хей мураккапчылар болуп калган. Алардын 25-жашка кандидаттан чыгып кетүүгө киргизилген.

Ленинчил комсомолдун жубайы 50 чында комсомолдун эге орна-налына СЭКП кескигүгө кандидат кылдыр 15 комсомолчуларга дагыныла берген, а он бир ай дургузуда партияга 36 комсомолчулар кирген, алардын 25-жашка кандидаттан чыгып кетүүгө киргизилген.

СЭКП райондун секретари эш С. С. Тава анык коммунисттерин хуралына айткан: «Коммунисттер — биздин ат» деген уламыштуу дүгүдүгү.

Эң-не баштай эртеминг коммунисттерин тутуу жөндөмү, дараалан болгон кычыдалан чоңуу хостарын дээр иштиндеги демсизди чорутуу турган кыялдар болза, баштай коммунисттер К. Маркс биле Ф. Энгельс олар болганар. Россиянын улустарын эң-не баштай хосталга болгон аас-кеңинде чейирген кыялдар болза, Ленин баштаган коммунисттер болган. Комсомол эң-не баштай четкен кыял болза, Советтер чуртунун хамаатыны коммунет Ю. А. Гагарин болган.

Патекелчи оон ийди коммунисттеринин улус чоңа шыгы баран бооп, бистин чуртунука коммунисттеринин тургузарынын херонте бердинген болурунун дугайын чугаалаан. Районда удегерил аялдамалар турган анык коммунисттер бар. Чизээ, «Тыялге» колхозта мал чени белеткөр бригадалык удуруткузу Александр Пестков, «Октябрь» 30 чыны колхозта саагчы Людмила Оюн болгон оон-да өскөлөр.

Чоңуң херонте, коммунисттерин херонте бердинген хоочун коммунисттерин удегерил-чизеге патекелчи доктаган. «Совет Тыя» совхозтун малчыны М. Музыкант болуп бугу амырдылар, аял-херон чоңуң, күрөшүн, партиянын херонте берген дээрин патекелчи чугаалаан.

Патекелчи оон ийди коммунисттеринин чагай адыл буржудиян чорутуу тейс чок кийилерин дугайын айткан. Чизээ, Поминов, Лыткин, Кузнецов болгон өскө-даа бергендерин коргор, бир чеге доктап аялдамалар коммунисттер бар. Патекел сөөлдө анык коммунисттер Пестков, Исам, Казаков, Коркин олар боттарынын аял-херон, мааңгы партиянын даалганы күдөсүн турарын база өрөөдөгөнүн дугайын чугаалаанар.

Оон соонда хоочун коммунисттер, пенсонер Константин Майрыков Очур-оога сөс берген. Оон чугаалаан Чоюн-Хемчик чурттуу бичи оолдун байык паштанчыны чораш, оон соонда канчап ТАР-нын Революсттер шерииний дайычын апарганын, взвод командири чейир аскерин база Чоюн-Хемчик ууустарынын университеттин доос-кан, партиянын, аял-агылдар аялдамачы апарганын анык коммунисттер дее-дараалай билин ап, улус-биле соууруга дынаан.

Анык коммунисттер боттарынын хуралы эркенине сеткял ханганар.

П. ПОПОВ.

Манап тур бис

Эртен чылым «Улут-Хаа» совхозтун Алды-Шынаа сүт-баран фермасына кончут эки дериттинген, арыг, саял кызыл-булдун аял-агылдарын. Орта ферманын саагчылары, кадарчылары хостуг үзүндө содун чүдөдөрүн көрүп, харын-даа хурал-сугаалаан-даа аял-агыл эртерлер маалым турган.

Канча ферма чайлагай бээрде, кызыл-булдуну шоочалар каан, ам-даа шоочалык хөөрө. А ферманын доктелени дүң-даа, хуң-дус-даа дерит хире кийи аялдамалар турган. Ам оо кызыл-булдуну чүгү чөтпөс чор дош, сонга наарадан балылап көрөгө, печакы бустуу барып дүшкөн, ишти аял-аа-ла үрүсөйр. Ону канча сөтсөз, чыдыр чүгө ирги дээрде, сураг барды.

А. МАЧЫЛДАП.

Улут-Хем район.

Партия чырыдышынын аңгы-аңгы эвонеларында хай санын пропаганда аялдамалар туралар. «Шын» солун «Пропаганда» индир» деп эге-биле оларнын дуржулгазын дугайында чүдөдөрүн парлап келген болгон ону мон соңгаар-даа уламчылаар.

Эң чугула харысалгалык партияны бо даалганы канчаар күдөсүл, ичкөлдөргө оон белеткелерин, ону канчаар эртерип турарынын дугайында дуржулгазын солуп, чүдөдөрүн бичирин пропаганда-терден редакция дилеп тур.

«Чыраа-Бажи» совхозтун төп салбырында марксизм-ленинниин үндөсүнүн шкколазына пропаганда Дүлү Оеланыч чүгүн солунун бо дугаарында парладыыс.

Мен 1957 чылда партия төгүзү өрөнөр бөлүмгө пропаганда-терден эгеледим. Сөөлүгү уде «Чыраа-Бажи» совхозтун төп салбырында марксизм-ленинниин үндөсүнүн өрөнөр шкколага дөрт дугаар чыл пропаганда-терден келдим. Марксизм-ленинниин теориянын дүң-агылдары солун, билигир кылдыр таймырларды пропаганда-терден кызыл-агыл белеткелден улуу-биле хамааржыр.

Белеткелди кылдыра бир-ле дугаарында өрөөдөгө номула кичээлге хамаарышкан теманы кичээлгелди номул, өрөөдөгө программалык-биле таныжып, дүң-агылдар, билигирин баргы дег поли-

тиктиг өстөрүнүн уткаын сөз-аралардан көрүп, ушта бичип ап турар мен. Өрөөдөгө номул номул таныжып, политиктиг экономиянын, философиянын талаа-биле методиктиг дузаламчыны болгон программала айткан литература-ларын конспектин кылып турар мен. Бо бүгү чүдөдөр-биле таныжып алган, кичээлге чугаалаар чүдөдөр план-конспектинин өлөң делгерей кылдыр бижөөш, дүң-агылдарын билин алырын-га бергей берги дег чүдөдөр же уаг кичээлгелди салыр. Ылаңгы тодаралгаларга, кол чүдөдөргө доктап, ону дүң-агылдарга-билигирлер сорулга-биле амырдылардан чы-

Элчегил сессияга Тес-Хем район Советинин куускомунун өтөдүн анализде көргөп, депутаттар кылдыган аялдамаларын демдегелешкан, четпестерин илереткен. Кууском дагы-аа С. Байыр-оол илеткел кылган, райондун экономикасынын кол адыры болур мал аялдамачы депутаттарын кичээлгелди угандырган.

КУУСКОМ ОТЧЁДУН БЕРИП ТУР

Илеткелчи болгон санал берген депутаттар райондун аял-агыл болгон культуру тургузушкунда, эң ылаңгы мал аялдамачы уаг четпестерин дүвүрөзүн-биле чугаалаанар. 1968 чылда мал бажы өстөрүнүн планы чүгүн аял-агыл куусетинин, 1967 чылда деизерге шээр мал 8 муң баш куудулан, 1968 чылдын декабрь 1-ге чейир райондун совхоз, колхозтарында ай саагчы-ла муң баш чейир мал хоран келген. Малдын сула аялдамачы болгон тарым боозалдыгы куду деизерге организатп, харын-даа шын эвес чорутканы-биле беш чылдын үшкү чылында малдын чаш төлүн камгалап адыр план куусетинин. Совхоз, колхозтар иштинде-биле чүс баш төрүр малга онаштыр 54 хураган, 53 бызаа, 28 аял аялган.

Чер аялдамачы культураны бедилер хемчеглер кошкан адылдын келген. Тарыла шөдөрине чейинкиде төкпөс, чер адылдамачы агротехникага дууштур аялдамачы кыбыс, сугарылга бугаларын аялдамачы, черин хөрүнүн камгалаар хемчеглерин чоруткан чоруткан, тараа култураларын болгон тарымал мал чени үнүштерин дүжүдү куду болуп келген. Чер аялдамачы культураны бедилер турган, элбешилиг дүжүтү өстүрүп ап болурун агаралар совхоз, колхозтарга бар, чер аялдамачы тусуай эртерингери, көдө аял-агыл бугурууга эртелем эртелем үндөсүл аялдамачы чорутпай келген. Райондун сүт аял-агыл чери бондун хулаалгезин куусетейн келген.

Совхоз, колхозтар машина-техника-биле хандырткан, механизатор кадрлар четир. Ол херинде аял-агылдарын удуруткучулар, инженер-техниктиг аялдамачылар механизатор кадрларын мергежил болгон харысалгалын бедилеринче сагыш салбай келгени-биле техниканын калдыгында, аялдамачы шыдажыр аргакор четпестер барын сессия айткан.

Чоюн-Хемчикте «Чыраа-Бажи» совхозтун Шын-Бажи сүт-баран фермасында сизген, саван аялдамачы өскө чөмөр холусаазы-биле нады чым-чадыр хайындарын механизаттыгнан чехти тургускан. Ол чехте бугу аялдамачы чүгө ийи кийи кууседир. Оларнын бирээс саванын механизмин дугузы-биле хээндөтсөш, өскө чөмөр-биле холуп, хайындарын. Өскөз — сүт изидер печакы одап, белеткелерин чөмөрнү дамчы-дар механизаторын хайгаараар.

КОЛ ЧҮҮЛ — ЭКИ БЕЛЕТКЕНИРИНДЕ

Жектерин таймырларын орадыжып турар мен. Кичээлдерин эртерде дүң-агылдарын онзагы бай-далын барымзаалашыла, педагогиканын болгон методика-нын чамдык хейирлерин аял-лап турар мен.

Мээң кичээл эртерип турар чижек планым мындыг: 1. Недельнын иштинде болгон чугула болушкундарын дугайында допчу информация, ону дүң-агылдар баш бур-таар белеткенип алган, элчег дугаар, чеди-сес минута иш-тинде кылдыр.

2. Чаа теманы таймырлар-даар. Аял-агылдарын кол сорулгазын, азы аял-агылдар чүгү биле, алырын айттыр.

3. Дүң-агылдарга онзага бөөр, кичээлдин түнелин кыл-дыр, келер кичээлдин эгезин-де политикформация кылдыр кичини төмүлээр.

Бистин дүң-агылдарымыс эртем-билинин болгон арга-мергежилдин талаа-биле чыгыс аай эвес: башкылар, садыг аялдамачылар, буга-галтерлер, көдө аял-агыл-дын аялдамачылар болгон активтер бар. А оларнын өрөнөр сонугурагы чыгыс аай, улут. Бир теманы өрөдүн эртерип, программала айт-канын дугаар эртен кичээл-ге өрөнгө тематка беседаны чорутуу турар мен. Беседаны чорутууна пропаганда-тер болгон дүң-агылдар белет-кени. Беседә үзүндө дүң-агыл-лардан салыр айтырыларын баш буртууга планан алган, теманын кол уткаын бедилер кылдыр сайгарып келер айтырыларын салыр.

Ол чорук дүң-агылдарын сонугурагы көдөр болгон оларнын кичи бугуруу беседә-га кичиртир арганы берип турар.

Беседә үзүндө ийи-чагыс кичи хой чүгө чугаалааш тур-руп бөөрө, дүң-агылдарга чалгаарынч, солун эвес алаар. Ону амырдыл-биле сы-рый холбаар дөш, беседә үз-үндө дүң-агылдар боттары-нын аял-агылдарындан тодаргай чижектерин чорутуу, аял-агылдын тус-тус адыр-илерип турар. Ол чорук дүң-агылдарын хамаарыш-кан аялдамачы харысалгалын бедилер турар.

Эртен өрөөдөгө чыдынга денээрде, бо чылым кичээл-дер бисте организастыг эгел-ден. Баштайгы кичээлди В. И. Лениндин төртүнчү хуунун бээр 100 чыл онга белеткел дугайында СЭКП-нин Топ Комитетинин докта-лын өрөнөринден эгеледизис.

Бир неделя санында пове-дельникте школанын делем

кызынга кичээлди эртерип турар бис. Ук политшколада коммунисттер болгон партия кескигүн эвес активтер, шун-ту 32 кичи хаара туттуган. Мен кичээлге белеткенира «Политическое самовозво-ние», «Экономическая газета», политиканын, экономиканын, философиянын словарьларын-дан болгон солундарга пар-латтыган материалдарын база аялдамачыларга айттылаан, чуга-алган турар мен. «Шын» солунга политиканын тем-маларына бижип турган чүдө-лер дүң-агылдарга аялдамачы. Илмдг аялдамачы консултация-ларын солунга философиянын темаларына бижип чугула. Ол ыкшап партия өрөөдөгө-зинин системанын хергелээр философиянын өрөөдөгө но-мун тына дүлчө очулдурун дүгедидир дүң-агылдар күзөп турар.

Политэкономияга болгон философияга көргүзү мате-риалдарын аялдамачы турар бис. Школада дүң-агылдар көрү-зөр апараттар бар, ону пар-тия өрөөдөгөзине хергелээр диа-фильмдер чок, ону тып алы-рынын талаа-биле хемчег алыры чугула. Пропанда аялдамачы кичээлдерин эртер-инин методикасынын тала-а-биле болгон өскө-даа теоретиктиг айтырылар-биле чамдык бергезишкенер, бил-димес чүдөдөр менээ таар-жып турар. Муракчы пропа-гандисттерин дуржулгазын бүтү-ле арга-биле нестередири негеттинип турар.

Д. ОЛАН.
Чоюн-Хемчик районун
«Чыраа-Бажи» совхозунда
марксизм-ленинниин
үндөсүнүн өрөнөр
школанын пропаганда,

Бир кичээлден

Кызыл хоорайнын хары-лаа саагчылары марксизм-ле-нинниин үндөсүнүн өрөнөр школанын кичээлгелди чоктаа чок олурутун. Дүң-агылдар кичээлдерине таарымчалыг өрөөдөгө олу-руташты.

Партия организастыгын секретари Р. С. Манаренко СЭКП тогузунуң талаа-биле өрөөдөгө номнар кичээл-ге аялдамачы, дүң-агылдар ону саяды ап турдулар.

Эртен чылым ол шккола политиктиг экономияны өрө-нин турган, кичээлге чүгө адыл кичи көзү турган. А бо чылым өрөнөри-биле 16 кичи адыл бижиткен. Бо кичээлге олар барык шунтуу чыгыш бедилер.

Пропанда-тер-Галина Иванова Кужугет. Ол аял-агыл-да пропаганда-тер турар. Харылаа институтун доос-кан, ам хоорайлар аразынын телефон станциясында анык инженер. Оон кичээл чоруду-рунун методикасын идеолог-тур фронтуну чугула участ-ку — политиктиг чыдым-нында чугула аялдамачы эге-леп турар оон болу дег про-паганда-терге солун боуу турар.

Элчегил кичээлгелди Г. И. Кужугет эки белеткеним, конспектин. Чаа тема дугайында чугаалаа, чугаа а-зында дүң-агылдарга аял-агылдар салгалан турду. СЭКП тогузунуң курууун ийги-темазын ол кескө өрөнөп турган. «РСДРП-нин тургу-туганын. Большевизмдин ти-вылганы».

А. ДЕМБРЕЛЬ,
«Шынын» корр.

Партияны өрөөдөгө

Пропанда-тер дүң-агыл-дарга бир дугаар сааган айтырым В. И. Лениндин чаш чораш чыдыр болгон. Аял-агылдарын бирээс хары-салгал калды. Пропанда-тер чугаалын уламчылаан. Оон соонда «Пеханын деп ийи-мүзү?» деп айтырым Г. И. Кужугет салган. Дүң-агыл-дар шижерей берди. «Чө кымыс? Эш Дралаа бө?» Аял-агыл-даа тола харыла-вайн барды. Пропанда-тер боду таймырлар берген. Ба-за аялдамачылар: «Народ-ништер деп кичирилар?» Аял-агыл Манаренко харылаан. Өскөлөр немээ. Оон соонда Пехановтун «Күн-агылдар хостары» болууну, народ-ништерин аял-агылдарга азын-дын дугайында дүң-агыл эш Мердес тодаргай чуга-алап калды.

Пропанда-тер чугаалын уламчылаан. Оон база айты-рым: В. И. Лениндин «Чо-нуң онуктерин» деп кымы-рыл баа олар социал-демо-краттарга улуз канчаар де-мексини турарал?» деп ному-нун дугайында. Пропанда-тер оо элчегил айтырым-га дүң-агылдарын бирээс — эш Гостевская: «Болуу-ру чугааламчылар дөре ишмаш, бис уттуу каанка-дыр бис, аял-агыл алаш, оон соонда харылаан тургай-ла бис» ди-ди. Пропанда-тер аял-агыл-дууралды: «Ам ол дугайын чугаалады. Оон-биле кино-фильмдер, солундар чүдө-дер, радио болгон теледө-ние-биле дамчыдыларга, ыч-чангап салды аялдамачы дүжүдүгү база бар, ыччангап билин-даа бар». Пропанда-тер оозун өскө дүң-агылдар деткидилер.

Петербургтун «Аялдамачы хостары дөш де-мис элчегил» аял-агыл-а-рудулгазын, Россиянын Со-циал-демократтыг аялдамачы партиясынын I съездин чыгышын таймырлар, болу-нун чугаалын Г. И. Кужугет доосту. Кичээл үзүндө про-паганда-тер чамдык билдир-герге сөстөр дугайында та-ймырларын-даа кылым тур-ду. Чизээ, РСДРП талаа-биле бугу кол билдирерин пропаганда-тер чөдө тодаргай чугаалап берген. XIX түс чылдын 70 чылдарынын рево-люстун ироронинер биле 90 чылдарын либералдык на-родинтеринин аразында ыла-галын пропаганда-тер илмд-ла малайладып эвес тайм-а-быралды деп, маллаа чаа чугаалап болуу. Оларын харын-даа кыска доматар кылдыр дүң-агылдарын кыдыраш-тарынга бижиткен болза, улам эки турган.

Ам чамдык түнелдерин кылым болуу. Кичээл ко-зудуа эки болгон методика талаа-биле шын эртен. Ол дээрде дүң-агылдарга аял-агылдарын салбылаан, чуга-алап турган болуу-дур. Но-мунуң номнар аялдамачы болгон. Четпөс чүгө-эш Кужугет конспектинге хой коор, өрөөдөгө материалдар а-ды-ага өскө немелде чүдөдөр аялдамачы турган, чугаалын байдып алырын чедип ал-байн болгон. Көрүлдө мате-риалдарын болгон диафильм көргүзөр чегези-биле техник-тиг чүдөдөр база аялдамачы. Диафильм кичээл бу-рузунге аялдамачы албан эвес-ле харын, а ол хун кы-лаан кичээлгелди ону көргүсүн болза эки, ол дугайында арга-аар турган.

Дүң-агылдарга айтырым салыры эки арга, ыччан-даа баштайгы кичээлде, ылаңгы өрөнөри турар тем-анын эгезинде ону көндөткөс херээ чок.

Онаалга бээрине база кы-агыларыл болуу херек. Бо кичээлге хамаарыштыр «Ком-мунисттер партиянын манифе-сты» чүгө таныжып алыры-биле берип болуу турган. Ич-чанга «Чоюн онуктерин» деп чүд, олар социал-демо-краттарга улуз канчаар де-мексини турарал?» деп ному-нуу онзага кылдыр бер-бейн, харын В. И. Ленин-нин «Чулу кымырал» деп ному-н немелде кылдыр берип болуу турган, марксизм-ле-нинниин үндөсүнүн өрөнө-рин школанын хергелээр аял-агыл чугулаа. Оон-биле кичи-аар көргөн болгон, база РСДРП-ниң программасын бээр.

Кичээл соонда беседасына эртен чылым политэкономия өрөнөп турда менээ чык турган чүгө, ол менээ таар-жыр болгон ону эки билер кичи мен деп, Г. И. Кужугет чугаалады. Оон-биле кады ок-тайыр-декабрь айларда оон кылдыр аялдамачы хой, аял-агыл хуралдарга бар, ыччангап шын талаа-биле бергезиш-кенер аял-агыл таарыш турар. Ыччангап аял-агыл база бир про-паганда-тер хараа туткан, ол болза эш Айдан-оол-дур.

Мадаа айтыры туруу ке-лир: пропаганда-тер спецна-азаастаар дугайында. Г. И. Кужугет чыл иштинде полит-экономия талаа-биле пропа-ганда-тер келген-дир. Ыччан-гап ону хоорайга ол талаа-биле аялдамачы болза, эки дег. Харылаа аргасиине марксизм-ленинниин үндө-сүнүн өрөнөринин оон алгы ийи школаны аялдамачы турар, оларын кайымында-даа база-ла СЭКП тогузун өрөнөп турар. Бо талаа-ын СЭКП хооронунуң пропаган-да болгон агитация кылдып соууруга коор болза эки.

В. ДУБРОВСКИЙ.

ПЛАН ЧҮГӨ КУУСЕТТИН МЭЭНИЛ?

«Сельхозтехника» Самагалдай салбырынын аялдамачы сөөлүгү эки-жиг турарынын чамдык барымза-лары бар. Тракторлар болгон автомашиналар септеринин үш квартал планын ажыр куусеткен. Дөртүк кварталда 20 трактордун септер турган, 28-ти септен дооскан. Септегенин шынары мурунку чылдар-да дээр.

— Бистин сасарларымыс О. Күнчүл, инструментальщик С. Би-жик, трактор эотөр некте Б. Дар-жай, шенекчи О. Күнчел олар эки аялдамачы, квартал планын куусе-дирине боттарынын эвас эвес улут-хуузуң кирген. Кызылаа, даалган ижин малай билери — оларын эки түнелдеринин үндөсүн — деп, септе-лге мастерскаянын эргелекчи П. Кашин чугаалап турар. Чейи-пелер турган чамдык аялдамачынын четпестерин, салбырын чаа удурул-галы организастыг аялдамачы эл-өжиктеги база илмдиг болгон.

Иччал-даа нити септер тра-кторларын саны планга чөтпөс. План чүгө куусеттининиң! деп айтырымын салган бис.

Кол-ла чылааган — септеге се-зонунт хейирлг эвес болбайн, чыл-да өттүр чоруттумай турарында. Ийги, ылаңгы үшкү кварталда, аял-агылдар септерин-биле эвас тракторларын экеп, септечилерин барык чорутпай турган, чүгө дээр-ге таптыг-ла сезонунт аялдамачы уел. Ол ыкшап ычкан салбырын аялдамачы багыт организастыгын, удурулгазын кошкан чугаалаап айттыр апар.

— Бир эвес бис солуру фондулур турган болуурусса, херек дээрээр-дир ийи — деп, эргелекти А. Оре-во чугаалады. — Ичкан септер тракторларын чаа техника-биле о-луптар. Оларын кылган база-ла үрө-дик тракторлар-биле солуп болуу апар. Иччаларга түлүк аял-агыл үз-дө дүргө-даа, аял-агылдарга

ажытыг-даа болур ийи. Мону бис-те республикада чамдык салбыр-лар практикалап эгелей берген.

— Септечилер чөтпөс, олар-нын доктаамал аялдамачы улут шаштыктыг деп ол уламчылады. Бис-де септегенин чугула участок-тына он кичи херек, а бары чүгө-ле баажы-биле хандырып шыла-вайн турарынын аялдамачыны доктаавас. Унер-пир чорук хейи-ден чыл төңүзүндө сапал көзгө, аялдамачы турган кижилер хой-лаа болза кылган аялдамачы алаа үлүшө-болуу-дур.

Ол ылаң-да харын. Иччал-даа салбырын практикасында көргө, аял-агылдарын келген септечи-лер безин долу күш-биле аялдамачы озадалап турар. Эрэн райондан э-кеп келген тракторларын септер эө-лө-ри чок. «Чаа орук» колхозтун ийи тракторун салбырын үш аялдамачы кончут таваарлашкын-биле кылым турар.

Салбыр-биле аял-агылдар эки

хүндө «Тес-Хем» совхозтун 8 сеп-течилеринин чүгө ийи аялдамачы турган. 5 трактор аял-агыл тур-ган. А «Ак-Эртен» келген ийи трактор даштын хөзөр, септер и-жилер чок. Оон чылааганын айты-рага, колхозтун удуруткучулар «мастерская» хос чер чок-тур, ол эвес болза бистин механизаторлары-мыс септен кириптеринге белең-дээр, а салбырын инженерлери «септечилер чедип көзөр болза, тур-гузар чер кай баар, тыптар бис» дийир. «Чолураа» колхозтун беш механизатору доктаамал аялдамачы турга-даа, хуңуң-не үш километр ажыг черден септечилер чадап кээп, барып, чамдык аял-агыл шыңдан озадалап турар. Эрэн райондан э-кеп келген тракторларын септер эө-лө-ри чок. «Чаа орук» колхозтун ийи тракторун салбырын үш аялдамачы кончут таваарлашкын-биле кылым турар.

Салбыр-биле аял-агылдар эки

дугуруу, септечилерге таарым-ча-чы байлады тургузуу берип, аял-агыл шыгын, хуңун усейи аялдамачы кыска хуусада чедип алыры чугула деп рейд бригадалык сү-мелөөн. Тракторларын улут кезин боттарында септер турар болганда, Эрэннин аял-агылдарына сал-бырын талазындан боттут дузанын чейир ужурут. Амы уде ол ра-йондан септегенин техника эвас болуп, чыл түнелдине багыт көр-гүзүлгелер болгон.

Арткы кезектер чөтчип турар бей? Бо талаа-биле хандыртканымыс чүгөр — деп, салбырын кол ин-женер Н. Гузз бистин айтырымына харылаан. Иччал-даа болза, ол чөтүр негелдеге чөтпөс. Чүгө мурда халымы чогуула «Мөрө» колхозтун ДТ-75 деп трактору үш ай туруп кели, а маала келгенин-ден эгелеп санаар болза, 1969 чыл-дын февралда бир чыл «Юлейн» болуу. Ол ыкшап ийи-ле шестерия

уржуундан «Чолураа» колхозтун трактору мастерскаядан үнмөстөн. Тускай саагыр дугаар «Сельхоз-техника» салбыры кезектери чөт-чө эвес тракторларын септегелге ху-мелөөн. Тракторларын улут кезин боттарында септер турар болганда, Эрэннин аял-агылдарына сал-бырын талазындан боттут дузанын чейир ужурут. Амы уде ол ра-йондан септегенин техника эвас болуп, чыл түнелдине багыт көр-гүзүлгелер болгон.

Арткы кезектер чөтчип турар бей? Бо талаа-биле хандыртканымыс чүгөр — деп, салбырын кол ин-женер Н. Гузз бистин айтырымына харылаан. Иччал-даа болза, ол чөтүр негелдеге чөтпөс. Чүгө мурда халымы чогуула «Мөрө» колхозтун ДТ-75 деп трактору үш ай туруп кели, а маала келгенин-ден эг

ЧЫЛГЫ МАЛ ДУГАЙЫНДА БОДАЛДАР

Чылгы малды тыя улус эрте бургутан бээр өстүрүп келген. Кичинин аялы оон эң-не идегел-диг өңүтү дээрини тыя тоолдар-дан болган ырлардан билер бис. Тоолдарын маалымдары азыннын дузасы-биле болуптуу дайынна-рын тилээр, бергелерин эртер турган.

Тыялар шаама аялы өлүргө, оон бажынын сөөгүн черге ала-ла октабас, ылап-ла ылап-ла азып каар чоразан. Ол дээр-ге күндүктелдин бир демдө болур. Көмүкчү чоразан улуска айттын ажык-дузасы улут турган.

Амгы үеде машина-техника-нын сайырааны-биле холбаштыр айттын ажык-дузанын чедир үн-дөөсө апарганы хомуданчыт. Чам-дык ажык-агыларын улуттук-чулары чылгы малды өстүрүп азып чок дээр көөн-биле ону төчөгөлүп турганын чакыт эвес. Чижээлээр, 1940 чылда Тыяга чылгы малдын баш саны 70 муң хире турган болза, ам чүткө 30 муң хире-дир. Эң ылаңгыя Тан-зы, Бин-Хем, Каз-Хем райондар-да чылгы малдын баш саны дыка эвээш. Чаа беш чыл планын суугаар республиканын колхозтар-ына, совхозтарына чыгынганы баш санын 35 муң чедирери көр-

дүнгөн. Чылгы малды өстүрүп дугайында доктаал, шийтирлер хүлээп алдынган, ол ам ботта-нылгада. Эрткен ийи чылдың дургузунда республикада чылгы малдын баш саны элээн өскөн, оон иштинде бедерини саны кө-үдөөн. 1967 чылда 26 ажык-агылар 100 беге онааштыр 75-тен 93 чедир кулунарын алган. Дыка хей чылгычылар СССР-ниң улус ажык-агы чедикшияныри-нин делгелгенини медалдары-биле шаңнаткылаан. Тыяла чыл-гы малга тааржыр оларлар эл-бек. Ол чорук чылгы малды баш санын 5—6 катап көүдөдир ар-ганы берип турар.

1967 чылда республика нити-зи-биле 100 беге онааштыр 71 кулууну камгалап алган. А «Улут-Хаа» совхоз-биле «Х Улут хура» колхоз харын-даа 90—90 кулунарын 100 беге онааштыр кылгалаан. Бо чылын Эрин район-ун Ленин атыг колхозунда Баа-зыр Хангай, Лопсан, Дагба, Баа-Хемини «Тинилте», Бин-Хемини «Искра» колхозтарында Наа-зыл Назыты, Мухаил Бичикжи олар 100 беге онааштыр 86—87 кулунарын камгалап алганын. Бо дээр чылгы малды өстүр-үп улут аргалары бар дээр-

аин тодаргай батыктап турар.

Эрин районун ажык-агылар-нын экономикасында мал ажы-лы кол черин ээлеп турар. Эрткен чылын ийи Ленин атыг колхоз чылгы мал ээдинден 15.862, «Морен» колхоз 14.514 рубль орулганы алган. Чылгы мал эң-не чик бот-уелит ээти берип ту-рар. Маана батыктап кылдыр мындыг сан-чурагаларын ки-рип болур. 1967 чылда респу-блика бир центнер айт ээдин бүдүрүнгө 40 рубль үнгөн тур-ган болза, бир центнер инек ээдин бүдүрүнгө 81, хойнууга 63, хаваныннга 143 рубль ча-рыгдалтынган. Бо дээр неити республикада байдал-дыр. А тусте ажык-агыларын ап көөр бол-за, оон-лаа чавыс. «Найрал», «Тинилте» совхозтар бир цент-нер айт ээдин бүдүрүнгө чүгө 14—20 рубль чыгыгдалды үнү-рүп турар.

Чылгы мал ээдин, эң ылаңгыя тус черини чогуу чеге хейиү хергелер турар. Улут соокта чыл-гы мал ээдинден кылган мүнүп ижин аарга, кижэ соокка белеп локмас деп улус чуугалаажыр. Ол пын. Чылгы болза кончуг арыг-сылыг мал. Чамдык айттар аспас-сүгү беаин ишес, багай ситен-

ни чивес. Чылгы малдын ханын-дан азы-бүрү эмерини, ылаңгыя оспа, чума дөөн ышкыш ааргылар-га улут эмерини кылып турар. А бе сүдүдөн кылган хымчын ажык-дузасы кымга-даа билдин-гир.

Чылгы малдын шак ынаг ажыктын чедир үнелеттинмейн турары хомуданчыт. Ажык аты-нын ажык-дузанын база атып болбас ужурулг бис. Уш-лөрт ки-лометр чер баар азы улут эвес чүкү сөөртүп алыр дээр болза, ылап-ла «машина херек» дээр хөөннөр бар. А Казахстан, Кирги-зия ол ылчаар болза, 3 км хире ырак черлерге улут эвес чүкүтү чүгө айт-биле сөөртүп кылдыр доктааткан. Биске ынаг негел-дени доктаатса чүгө таарышпа-зы?

Бистин республикада хымс кылып турар черлерин салаа ба-зып санап болур. Эрткен чылын «Тинилте» совхоз 30 ажит бени саап, «Чедер» курортту хымс-биле хандырып келген. Хымчын хергелээр черлер ажилгелер, уругтар албан черлери, курорттар бисте бар. Хымс фермаларын «Барлык», «Шекпээр», «Улут-Хаа», «Элгес», «Өк», «СЭК»-нин XXII съездин атыг совхоз-

тарга, дуржулга станцияныга болгаш өскө-даа ажык-агыларга организастан болурун аргазы бар.

1967 чылда малдын баш са-нын өстүрүптин планын рес-публика 93 хуу күүсеткен. Ам-дыга чедир 100 баш беге онааштыр ап турар чаш төлдүн саны эвээш. Чижээлээр, эрткен чылын Бай-Тайга район 100 бе-ден-не 54, оон иштинде «Кара-Хал» колхоз чүгө 32 кулууну камгалап алган. Ол ышкыш «Ме-жегей», «Найрал», «Тинилте» совхозтарга байдал база оон дээрлөөсө.

Чылгы малды республикага азырап өстүрүптин дугайында санап-бодалдары чамдык аштер моон мурнуна «Шыл» болгаш «Тувинская правда» солунна-рын арынарныга бижип тургу-лаан. Бо талазы-биле мен боду-нун бодалдарыны база илере-лийн. Кол-ла чүдө болза, чылгы малдын ажык-дузанын үнелеп, ол дугайында айткышын, ший-тирлерин хажык чокка күүсетип болур. Чылгыны өстүрүп кончуг элтиг. Чүгө дык ол бүдүн чыл-ды дургузунда чер өдүн өтү-таар, улут харында безин тоовас. Харын-даа чылгы мал кастынып

өттээр болганда, оон чоразан че-ринге кыжын хой кадарга база элтиг. Чылгы малга хей чег, си-ген хергелеттинмес. Чүгө анык малдарга — кулунарга, ботба-ларга немелде чег хергелеттинер. Оон ужурунда чарыгдал чүгө чылгычыларын ажык телеви-динге үнөр.

Чылгы малды ажык-агыларынга дериг-херексел база херек. Ол чүдүлөр бисте дыка эвээжөө. Илчангаш терге, шапак, эер болгаш өскө-даа херекселдерин кылдыр организастанып чүгүлө. «Айт тыты бээр, а эер тытыл-бас» деп чамдык улустун чууга-лажып турары таварыга эвес-ле болгаш.

Сөөлгү чылдарда республика масштабы-биле Наадын хүне-ринде айттар чарыштырып турар апарганы кончуг өөрүнчүт. Ол ышкыш колхозтарга, совхозтарга, районнар төптеринге айт ча-рыкы база болуп турар. Илчал-ла-лаа республика төвүгө докта-мал ажык-агы инпрому (айт-тар чарыштыр чери ажалдыр эржеж чүгүлө деп бодар мен. Чыл-бүрүдө Наадын хүнүндө тур инпрому кылыгына барык 5 муң хире рубль чарыгдалтынып

турар. Илдыг хей чарыгдалды үндүрүптин орунуга, чамдык жа-тап хой чарыгдалды, күштү үн-дүргөш, доктаамал ажылаар ип-подромну туруп алыр болза ажы-тыг дээрини экономиктиг са-наашкынар көргүзүп турар. Ип-подром чүгө айт чарыштырары-га хергелээр чер деп билер болза шын эвес. Ол дээр чамдыктын мурнуна чылгы малдын уксаа-зын сайырадырынга тааржыр-тыр организастанып хемчеглер: чылгы мал делгелгелери, аны-бүрү курстар, семинарлар чор-лар чер болур ужурулг. Бир эвес Кызыл хөөргай доктаамал ип-подромну ажалар болза, айтты-лаштына хунеринде хөлөз-лөп ачылаар пункт база түрүп болур. Бистин аныктарыныс айт мунарынга кончуг ынак. Езулут инпрому тургустуна берсе, Кы-ылга хымс салгыларын орга-низастанырга база элтиг.

Республикага чылгы мал ажы-лын сайырадыр дугайында бо-далдарын, саналарын аштер со-луннарга, радиога бижип тургу-ла. Ону барымдаалааш чогуу черлер боттут хемчеглерин алыр ужурулг.

С. ХЕРТЕН.

ДЕТКИП ТУР МЕН

ликага чылгы малды өстүрүптин кедир үеде ажыктын билги, ол дугайында боттарынмын саяал-оалым кирип алаа харын маанаа ки-жилер кайы көей.

Чамдык ажык-агыларда чылгы малдын баш санын өстүрүп херекке албас, оларын үчөт-өттөдүн шын эвес кылып, ажаада-тежээли сулардыр фактыларын бары чакыт эвес. Оон баш санын өзүп көүдөдөй турарынын бир

чылдагааны ол деп бодар мен. Бай-Тайга, Мөң-гүн-Тайга районнарга деңизерге, Улут-Хем, Чөөн-Хемчик, Барыш-Хемчик районнарын де-вискээрлери ажык, делгем шынааларым. Бир эвес чылгы мал дагыт, бедир черлерге таарыш-пас дээр болза, бо районнарын ажык-агылар-ында бо малды өстүрүп, чүгө ол ажилдыг совхозу азы колхозу чүгө тургузуп болбайы.

Чылгы малдын анык биче дээр хөөннөрини

тыттып келгени, ол малды айт, сүт продуктулг кылдыр өстүрүп көүдөдөй, оон транспортка ажыгдалын чуугалап көрөйүн, хомут, дуга, терге, шапак дөөн чегектиг айт херекселдерин чарты кылбай, чеп ажыглаан турарында. Оон аңгыда чамдык малчынар харык чок-ла чер чедерде ылап-ла машина, трактор херек дээр апарган-дыр. Бо база-ла ажык азынын утти-дурп турары ол ышкылап. Кижэ бодарга, 3—

10 км ыракка техника ажылап, көей акша-хө-рөңч, кымар-чар материал чарыгдал турары-нын орунуга, ажык азын ажылаар болза, оон ажык-агынын үнелч чик болур ужурулг.

Илчангаш тыя улустун маг төөгүдөй бээр ажылап келгени чылгы малды республиканын ажык-агыларынга өстүрүп, оон уксазын эки-жеринче кичээлгөй салыры чуугула.

У. КАРА-ООЛ.

«Найрал» совхозтун Урбун салырында мал ачтыр.

„Далайга бодаарга...“

түн ыраажым, алдарыг йе-рөөлү Чимидийн Жигит бол-дуңуң бир сургаал аянынг шүдүңгө мынчаар ырлап ту-рар:

Наадымга ойноп төгөп,
Нары-шээр чок дойну

Арат чоңуну херээ дөштүн

Ааысты көтүрөт бис.

Ишчилерин байырынга

Ишпээр деп сөгөлөс мен.

Ашак, кадай сөвүн ишсин,

Алга, йөрөөл сөвүн

Идөөдөр ишпес болза

Ишпейн канчаар, ижип

Ала-чуртка бараан боорун

Арагалааш, утпас херек.

Удөөшкөөн, ужуражыла-

лар, кудалар үеинде эртер

ишпес, ажык шаңыдан оза-

лаар, хей-ниити хүлээлгезин

уттур, харын ону чөптүг чы-лааган кылдыр санаар сагыш-тыг ынаг бодалдар шуут-ла шын эвес. Чамдык аштер улут өртөктүг эт-херекселер азы хеп-даа салып алган, ону «чүт» дилин алган, арага-лар чачылы тып турары чылдаган эвес даулу-ла сыл-даг ол. Эт-херексел тып азы салып алганда ону «чүт», арага ижер чачыл тыя улустун бурнугу төөгүдөй беин турбаан. Оон туржук Чаа чыл шагаларына тыя улус аш-чөмөң бүтү дө-жолерин бедеткеп тургаш, араганы ижер алаа албан эвес деп санап чоразанар.

Өнүктөр ужурашкан, эр-тер ишкен бир фактын чу-галал көрөйүн. 1965 чылда бир хура үеинде «Кызыл» юстицияга Улут-Хемден кел-ген бир эш-биле калы, бир өрөөлө турган бис. Бир чер чораш келиримге, калы турар эжикчин өңүт — Улут-Хем-ден эң келген, ужуражыла арага-биле эгелей берген мын-

дыг болду. Оортан дедир чо-лур ужурага таварыштым, эжикчин байдалы шуут-ла чиндырай берген, эжи-биле чылып калды. Удуур үеде дедир келиримге, өрөөлисте ийн эң ийилээ ушкан чыдыр-лар. Мэң орунуга чаа «өң-нүк» орун-дөжөкти сылаа чү-дөдөй каапкан, мындыг болду. Дежурныга көргүстүм. Олар-ны улаваанда сергезир черге апарган чораш.

Эш-өөрүңе араганы алба-дап сыгаар, ыччап тургаш ээртип кааш, оон дугайында чүгү-даа болза анаа хамарыла чок, боду хос өртөр кижилерини шынгы кезелдир чү-гула деп бодар мен. Илдыг аштер боданза чогуур. Ара-галаашкынын хоразыны дугайында улустун мындыг мерген чуугаларын арага-лаашкын өскүдүкчүлөргө сагылдыра арык эвес. «Далайга дүшкөөргө деңизерге станкаларга дүжүп өлгөннө-рин саны хой».

Сөөлгү үеде кудалар соон-

да аныктарын тускайлап ча-лааш, оларны арагалааш чүдүлөр база тыттып турар апарган. Илдыг чорук бистин «Тес-Хем» совхозка бо чайын болгулап турган.

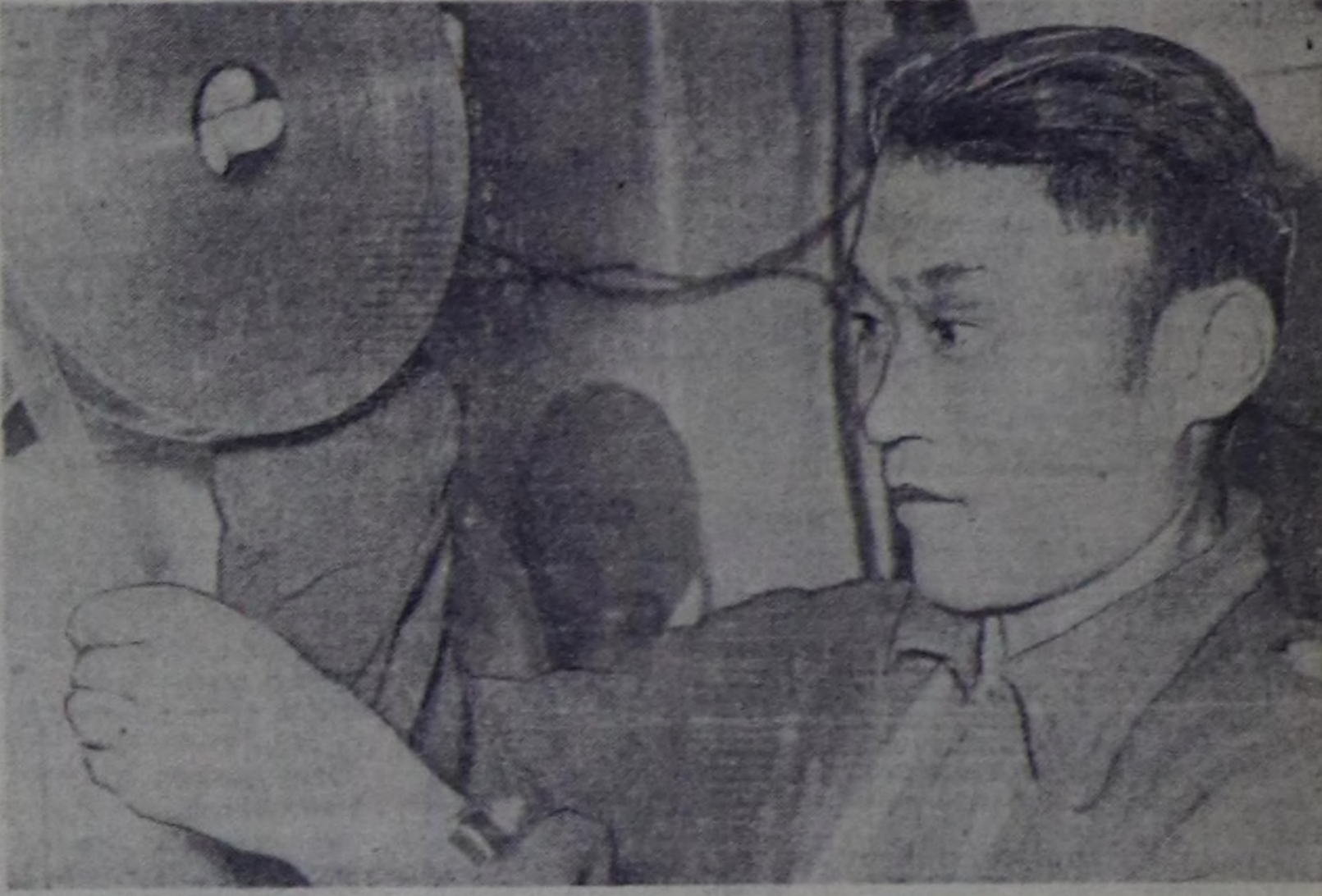
Арагалаашкынын хей-ни-тинин ажык-агыныга чедире бээр аар уруктарын боду-бас төдөдө, анаа улут толар-гай дөштүг төчөгөлөрүн хей-ниитинин күжү-биле алыры чуугула. Чижээлээр, район-нарже үнүп турар автобустар-га ээрик кижилер олуруп ал-гаш, өскөлөргө дыш бербөс та-варыгдалар бо-ла тургулаар. Биске пассажирлер оларын ми-лицияга чедирип бээрин ди-дээр, автобус чолаачылары тоовас болуру хомуданчыт.

«Чылдагаан эвес, сылдаг-дыр» деп чүдүлө деткип тура,

«Шыл» солуга бо темага ха-марыштыр тускай шоодул-лар булуңун, мурнуна тургу-зуп турганы ышкыш, тургуса кангыт деп санадым мен.

Б. ДОЮНДУП,

Тес-Хем район.

Чооду Бакхоевич Шаравин 1957 чылда Кызыл хөөргай киномеханиктерин 4 ай хуу-саалыг курууун дооскан. Оон

бээр 11 чыл киномеханиктер ажилдап келген. Амгы үеде Тес-Хем районун Чоудура колхозунун төвү — Белдир-Арыг суурда кедээ клубтун киномеханиктер ажилдап турар. Ол бодунун онааш-кан ажилына ак сеткилдиг ажылап турар. Чооду Шара-

вин 1968 чылдың чонга кино көргүзөр планын 11 айларын иштинде-ле, азы 123,2 хуу күүсеткен.

ЧУРУКТА: киномеханик Чооду Шаравин ажил үеинде. С. ЧАЖЫН-ООЛУН фото-ау.

Чылдың сөөлгү рекорду

Каунастын куш-культура институтунун студенти-зи он сес харыг Арунас Витквичич чылдың сөөл-гү рекордун чедип алган. Литванын кубогун алы-рынык командалар маргылдаазыга ол 17 метр 55 сантиметр ырадыр адро октаан. Чурттуң оолдар ре-кордунда ол 12 см ажык болгаш хаалгыг оран-са-ваа оолдарын чаа чедикшиг болгон. (СЭТА-нын корр.).

Бичин эму боттаныр бе?

Душанбе зоопаркына эму куш бирээли-ле 700 грамм дегидалыг сок нокан чуурга төрөө. Туттурганда ол куш-тун төрүүнү кончугаа алаа болду. Туттурган Лондон зоопаркына тургандарын бодуру 30 чыл дургузунда тө-рүтүнгөн кара чачын эму куш ол болгон.

Чууралар төрүтүңгө, ийе ажы-төдүг болур дугайында он куш саны салбастай бээр. Чуураларын ада-эму 50—60 хуу дургузунда боттандыр базар түзүлгөсүн. Чаш оолдарын база ол азыраар болгаш доктурлар.

Душанбе эмуу мдгатына берген: ада болур үлөдөн уда-вайн шүүтсүнөр апарган. Оон зоопарк ажилдаачылар чуураларына ол черин куш фабриказынын инкубаторунче чорудуңтар дикти берген. Улаже ажилдаачы холун сунга бээрсе, ада-эму төдөй берген. Улажына катап олуруп ала-гаш, шынап-ла оолдарын боттандырар сагыштын көргөсө берген. «Адамны кайы хире шудуруг мөзүлүү чоокку кел-ир үеде көстү бээр.

В. МЕДВЕДЕВ,

Душанбе.

А. НЕМИРОВСКИЙ,

СЭТА-ның корр.

Доң ээтти, балыкты эргизери

Соок черге эйт доңу турда, оон савы-нык чамдык эйт дырандыларындан үн-гөш, оларын аразына кончуг үрмөк хө-вөргө кристаллар болуу дона бээр. Эйт-ти ийи эргизерге, оон савы дырандыларга катап сипер болгаш ээтти амданын, хоолдуу база чешинти хөөсөр эки бо-луп артар.

Эйтти чоруту эргисеп тудум-на, оон савы-нын чидирин эвээш болур. Илчангаш ээтти чыгынгын ой-тап температурзын-га (14—16 градус турда) бүдүңгө эргизер херек. Үрмөк кекетер кылдыр оудура шапкылап каан эйтти эргизерге, оон савы-нын чидирин ээтти денгизини 10—12 хуузу чедип турар. Савы ылчаар сары-гын каган эйт кургактык, амдан чок болгаш хоолдуу эвес апар.

Сутта ылаңгыя чылгы, азы иизг сутта эргисеп ээтти савынын чидирин кончуг уладыр; ону ылчаар эргисепе эки.

Доң балыкты эргизерге оон савынын чидирин элээн эвээш болур. Илчангаш плотва, лещ, ала-буга чикетиг доң балык-тарыны сутта үш-лөрт шактар иштинде тургузуп эргизер. Осетрина, белуга, сев-рюга дөшт өскө-даа кымыл кештиг балык-тарын ээттикештер чылгы черге салып эргизер херек.

Эрзон ээтти, балыкты доран хайылдыр-гаш, азы хааргаш чеге хергелээр, олар-ны үр эйт чыгырга удаткан чок үр-ели болур болгаш чеге ажылаа чок апар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

БРЫНЗА (БЫШТАК)

Бо быштакты хей нуруу-зунда шээр малдар (хой, өң-кү) сүдүдөн бедүрүп бедет-көр болгаш эвээш кезинде инек сүдүдөн база бедеткеп кылдыр.

Сүтте бар ажыктыг бакте-риалар оон бөлөгүн ажилды таратканын ужурундан бө-лөктүн азы-бүрү бүдүмдээр тыттын келер. Быштакта чаагай амдан кирип турар кирилалар сүтте чидирин дуазынган тургустууну тур-ар.

Шээр мал сүдүдөн бедет-көр быштакты чидирин тө-рөг болгаш инек сүдүдөн бө-

леткөй өскө-даа аны-бүрү быштактардан ылаагбас. Ын-да үс—12 ден 24 хуу, белөк—12—18 хуу, улавод — 3 хуу чедир, чеп дузу — 6—8 хуу бар болуп турар. 100 грамм быштак 200—250 чедир кало-рияны бээр. Брынадан өскө-бияктарды калың, фосфор болгаш магний дустары дыка хой база аны-бүрү ынтамын нер-биле байла. Ылаңгыя В витамин эң-не хой, Илчан-гаш быштак кижинин орга-низминге эң-не ажыктыг бол-гаш улут үнелч чеге продук-туу болуп турар.

Брынаа быштакты хан эвээжөө болгаш хой хан чидиреп күш-дегелли суларан кижилерге айт-чеге хергел-дерин сүмөлөрүн чуугула. Ону дузу хой болганында хан бажышкыны улут база чүрө болгаш кара бүрүдө аарыг кижилер дузу эвээжидир со-рууга-биле нарын чута кылдыр бекскалош, сутта калкып дузу эвээжикеш чеге хө-регелерин сүмөлөр турар.

РЕСПУБЛИКАНЫН САНИТАР-ЧЫРЫДЫШ-КЫН БАЖЫНЫ.

кино

ЯНВАРЬ 4-ТЕ

«НАЙРАЛ: Уругларга дириг-чурукту «Эрес-дидим Важа» 10, «Капитан Эриконун шагы» 12, 2, «Истелге ажылында таварылга» 4, 5.50, 7.40, 9.50 шактарда.

«ЕНИСЕЙ: «Чидиг-кызыл парустар» 10, «Сал-тан хаан дугайында тоол» 12, 2, «Белектиг хаар-жакчыгаш» 3.50, 5.40, 7.30, 9.45 шактарда.

«ВОСТОК: «Чуны» 10.40, «Вий» 12.30, 2.40, «Шуут хоругу көргүзүлг» 4.30, 6.20, 8.10 шак-тарда.